

מתי גולדשמיט
צילומים:
מתי גולדשמיט

השורשים התימניים של ריקודי העם הישראליים

סעדיה עמישי ז"ל -
תימני אסלי

סעדיה עמישי נפטר ב-8 ליולי 2025. לרגל פטירתו
אנו מביאים (עם תיקונים קלים) את הכתבה
שהתפרסמה לפני 29 שנים בעיתון המזרח גרמני
"פולקסבלאט" (Folksblatt No. 3/1996) לאחר
שמתי שוחח עם סעדיה בביתו בחדרה.

סעדיה עמישי (נפטר ב-8.7.2025) נולד בצפון תימן בשנת 1939 במחוז אל-עודיין, כ-60 ק"מ מערבית לעיר התימנית איב. אביו נפטר זמן קצר לאחר לידתו, וסבו וסבתו לקחו אותו בעלייה הקשה ל"ארץ ישראל", שהייתה אז עדיין תחת המנדט הבריטי על פלסטין. בקבוצה של כעשרים יהודים, הם הגיעו ברגל (לעתים נתמכים על ידי חמורים) לעיר החוף הסעודית ג'דה. לאחר מכן המשיכו בסירה למצרים ולבסוף, בשנת 1941, נסעו ברכבת ישירה מאלכסנדריה לעתלית (מבצר חשוב של האבירים הטמפלרים במאה ה-13).

מסע זה, שעדיין הרפתקני במידה מסוימת גם כיום, נמשך לפחות יומיים ברכב (ללא הפסקות ארוכות); אולם, באותה תקופה, המסע נמשך למעלה משלושה חודשים.

לבסוף, אח מדודיו הסיע את הקבוצה לחדרה הסמוכה יחסית. שם למד בבית ספר יסודי דתי, ובשנת 1950, לאחר שאימו ואחת מאחיותיו הצטרפו למשפחה בישראל, עבר לישיבה (בית ספר תיכון ללימודי יהדות) בכפר גנים ליד פתח תקווה.

ביותו נער הצטרף בשנת 1952 לקיבוץ שדה אליהו, שהיה בעל אוריינטציה דתית, אשר נוסד בשנת 1939 מדרום לכנרת על ידי יהודים שעלו מגרמניה. גם שם התפתח לכוח מניע בתחום התרבותי של הקיבוץ, ארגן את החלק הבידורי בחתונות, למשל, וכן כזמר סולו של שירים תימניים או ככוריאוגרף של מופעי פנאי הכוללים ריקודים בתלבושות תימניות. באותה תקופה גם השתתף בקורס ריקוד למנהיגי נוער בראשות **רבקה שטורמן**.

בסוף שנת 1959, לאחר שסעדיה סיים את שירותו הצבאי המחייב בן שלוש השנים בגדוד צנחנים, הופקד בידיו, באופן זמני, ניהול "בית חולים" מחוזי קטן בצפון הרחוק של ישראל - המרפאה העירונית של קריית שמונה, מה שנועד במקור להיות התחייבות לשנה אחת הפך בסופו של דבר לעשרים שנה תמימות, של אזרחות בקריית שמונה וכמובן לפעילות ריקודים ענפה בגליל כולו.

באותה תקופה, כשריקודי העם הינם תחביב, או עבודה צדדית ללא שכר בצידה, הוא החל לבנות את תשתית ריקודי העם הישראליים בגליל. לימד בחוגי ריקודים לא רק בקריית שמונה, אלא גם בעפולה, טבריה ומטולה, ומשנת 1967 ואילך, גם ביישובים שונים ברמת הגולן. בקיצור, עד מהרה לימד ריקודי עם כמעט בכל ערב ואף הקים את להקמת המחול המקומית.

באותה תקופה,
כשריקודי העם
הינם תחביב, או
עבודה צדדית ללא
שכר בצידה, הוא
החל לבנות את
תשתית ריקודי
העם הישראליים
בגליל. לימד בחוגי
ריקודים לא רק
בקריית שמונה, אלא
גם בעפולה, טבריה
ומטולה

נשים חבנות צעירות בלבוש מסורתי

כמה שנים לאחר מכן, החליט סעדיה ללמוד בקורס מדריכים לריקודי עם רשמי, של ההסתדרות, באולפן בראש פינה בהדרכתה של **תמר אליגור**, אם כי, כפי שסעדיה מעיד, הניסיון המעשי שרכש בשנים הקודמות עקף מזמן את התיאוריה של תוכן הקורס. עבורו, כל תעודה כזו הינה "פיסת נייר יקרת ערך" שאף פעם אין לדעת למה צריך אותה. יחד עם זאת מדריכי המחול בישראל היו בדרך כלל בוגרי אולפן כזה, לפחות בשנים שלפני כן, כפי שציין.

בהמשך גם קיבל ללמד באולפן (קורס) המדריכים שהוקם בקרית שמונה והיה המדריך הראשי ללימוד הריקודים לצידה של תמר אליגור. שלבים נוספים בלימודי המנהל הכלליים כללו את מכללת תל חי, בית ברל ואוניברסיטת חיפה, שם השלים את התואר בניהול.

נקודת מפנה בקריירה של סעדיה ארעה בשנת 1979 כאשר קיבל את ניהול בית החולים הסייעודי בפרדס חנה, בסביבה הקרובה לחדרה, העיר בה בילה את נעוריו המוקדמים. כמובן שקבלת המשרה המכובדת הכריחה את המשחה להעתיק את מקום מגוריה לחדרה שכל כך אהב. כדי לא לגרום לשיבוש בסצנת המחול המבוססת בחדרה וסביבתה, הוא נמנע מהקמת חוגי ערב חדשים לריקודים, למעט בפרדס חנה. במקום זאת, השתתף בחוגים הקיימים כדי להדגים ולבצע כוריאוגרפיות וריקודים שחיבר. יתר על כן, הוא היה כל כך עסוק בעבודתו החדשה במשרה מלאה, שלא לדבר על חיי המשפחה שלו (סעדיה נשוי ואב לשתי בנות ובן), עד שכמעט לא מצא זמן לתחביב הריקודים שכל כך אהב.

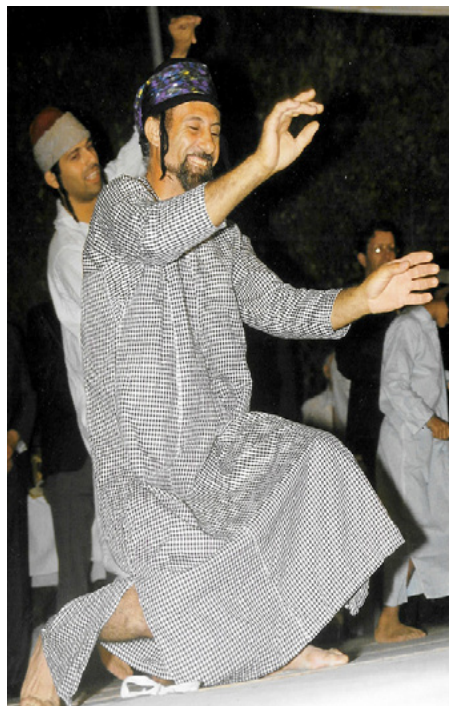
בתחילת שנות ה-60, סעדיה יצר את ריקודיו הראשונים לקהל המחול הרחב. ריקודים ידועים כמו **"בוא איתי אל הגליל"** (1969), **"הורה גליל"** (1960) ו**"אדמה אדמתי"** (1957), חוברו במקור עבור להקות המחול לבמה שהקים, ולבקשת גורמים שונים, רק לאחר מכן ערך והתאים אותם לחוגי הריקודים. מטרתו הייתה, מצד אחד, לשלב אלמנטים ותנועות של מחול במילות השיר כשלדבריו **"המוזיקה עצמה מספקת פחות או יותר רק את הקצב, או במקרה הטוב, את האופי המחוּספס של הריקוד"**.

מהמאמר המקורי בגרמנית במגזין המזרח גרמני (FOLKSBLATT 1993)

פזמון האגודה

יהודי תימן מבצעים ריקודים מסורתיים בירושלים בסביבות שנת 1990

מצד שני, הוא רצה להשתמש באלמנטים טיפוסיים של מחול תימני באופן שינגיש אותם לקהל רחב יותר של מחול, כמו בריקודי הזוגות "מי לי ייתן" (1962) או "פזמון האגודה" (1975), אך מעל הכל, כאב טיפוס מעשי – "באסאביסי" (1972). השיר מספר את סיפורו של חקלאי צעיר המשקה בעמק, כמעט מדי יום ביומו, את שיחי הפלפל שלו (בערבית: באסאביסי) ופוגש באופן קבוע אישה צעירה ויפה שהוא מעריך.

את ריקודיו של סעדיה המתועדים באתר "רוקדים" [נוכל לראות כאן](#).

לבסוף, הוא שאף להתמקד באלמנטים ורצפים פשוטים של מחול, בניגוד מוחלט לכוריאוגרפיות עדכניות יותר, אשר, לדברי סעדיה, נוטות לבלבל את קהל המחול הרחב. מתוך כשלושים ריקודים שהציג, לדבריו, כשני שלישים מהם עדיין נרקדים גם כיום.

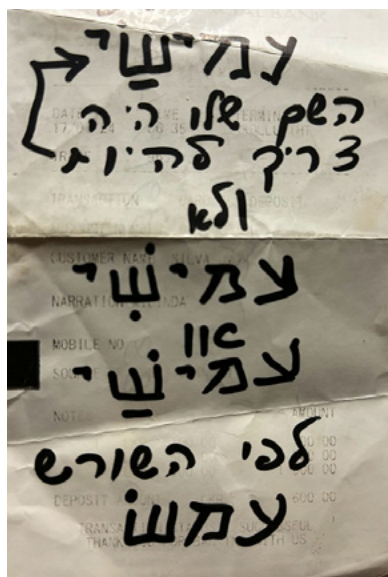
לפני מספר שנים החליט סעדיה שלא ליצור עוד כוריאוגרפיות לריקודים חדשים. לא שנגמרו לו הרעיונות! אבל לעת עתה, הוא מעדיף לשמור את רעיונותיו במגירה מאשר לחשוף אותם למסחריות ששולטת כיום בסצנת המחול הישראלית.

כיום לדבריו, כוריאוגרפים צעירים רבים מתעניינים רק בהכרה אישית ובהצלחה הכלכלית הנלווית. הוא עצמו מקווה, במקום זאת, שיחזרו הזמנים שבהם ריקודים נוצרו אך ורק למען התנועה. סעדיה עמישי, לעומת זאת, לא רצה לוותר לחלוטין על הריקוד, ולכן הוא עדיין מנהל שלוש להקות תימניות, שרוקדות באופן טבעי רק לצלילי מוזיקה חיה – בדיוק כפי שהיה אחד האחרונים שעברו בערבי ריקודי עם, בסביבות 1976, ממוזיקה חיה מסורתית לקלטות שמע. הוא מעולם לא השתמש בתקליטים שהפכו פופולריים באמצע שנות ה-60, במיוחד בארה"ב.

הוא גם מבקר את הריחוק מהרוקדים של מדריכי ריקוד חדשים רבים, שמתפקדים יותר כתקליטנים במקום להשתתף באופן פעיל בריקודים עצמם. לדעתו, ערב ריקודים צריך להתנהל מבפנים, כלומר על מדריך הריקוד להיות בעיקר בין או חלק מקהל הרוקד. כישרונו המוזיקלי בהחלט סייע ביישום שאיפה זו. הוא מנגן על כלים שונים כמו מנדולינה, חליל ועוד, אך אפילו תוף מרים יכול להיות התחלה טובה, לדברי סעדיה.

סעדיה חבר בארגון "מדריכי המחול הישראלי" (ארגון המדרכים), המזוהה עם האיגוד, אך עקב חוסר זמן, הוא אינו מעורב בו באופן פעיל. גם מסיבות בריאותיות, סעדיה מרגיש כיום מוגבל במקצת בריקודו. למרות הכל, הוא נשאר נאמן לעקרונותיו של קידום המחול הישראלי עם דגש מיוחד על

**סעדיה מבקר את
הריחוק מהרוקדים
של מדריכי ריקוד
חדשים רבים,
שמתפקדים יותר
כתקליטנים במקום
להשתתף באופן
פעיל בריקודים
עצמם.**

אלמנטים של מחול תימני. כיום הדבר מתממש באמצעות פעילותו בלהקות המחול "כרמל מנשה" ו"פרחי תימן".

בסופו של דבר, הוא אינו יכול לציין ריקוד מועדף מבין ריקודיו, שכן לכל אחד מריקודיו משמעות מעט שונה, ולכן ישנם כמה שלדעתו ראויים לדירוג "טוב מאוד".

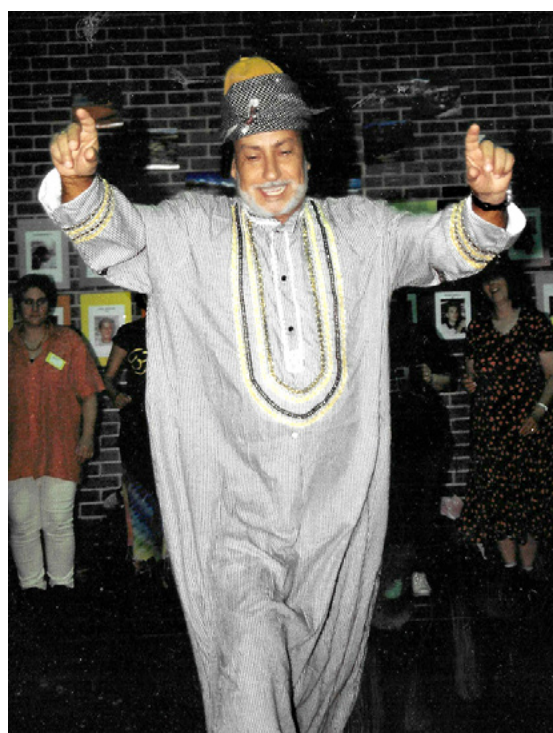
כשנשאל על שם משפחתו, סעדיה הסביר שבשל כתב העיצורים העברי, ישנן גרסאות שונות, הנפוצות ביותר היא עמישי (עם פתח ולא עם חיריק תחת ה"ש"). עם זאת, בהתייחסו לשורש העברי הוא מבהיר ששם משפחתו צריך היה למעשה להישמע "עמיסאי".

לצד סעדיה עמישי ניתן להזכיר את מושיקו הלוי, ישראל יעקובי ואחרים להם היו השפעות תימניות ניכרות על התפתחותם של ריקודי העם הישראליים.

כפי שציין דן רונן במאמרו "אלמנטים יהודיים תימניים בריקודי עם ישראלים" (רוקדים 56, יולי 2001): "האלמנטים של ריקודי תימן שהשפיעו על ריקודי ישראל היו רק אלה שתאמו את המסגרת והצרכים האידיאולוגיים של ריקודי העם הישראליים".

ישראל יעקובי בריקוד תימני, מינכן 2003.

מושיקו הלוי בריקוד תימני

ובמבט לאחור – אלמנט הריקוד החשוב ביותר שקיבלנו מתימן הינו מה שאנו מכנים "הצעד התימני".

אין ספק שסצנת המחול הישראלית הייתה ענייה יותר בכמה תחומים ללא מעורבותו התימנית של סעדיה בהצגת אלמנטים תימניים במיוחד. המספר הכולל של הכוריאוגרפיות שלו קל למעקב ומשקף צניעות נעימה.

מעל לכל, ריקודיו של סעדיה עמישי מדגימים בבירור ובאופן חד משמעי מהו באמת "צעד תימני" ואין הוא צריך לבוא לידי ביטוי בריקודי עם ישראלים.

לפני מספר שנים
החליט סעדיה
שלא ליצור עוד
כוריאוגרפיות
לריקודים חדשים.
לא שנגמרו לו
הרעיונות! אבל
לעת עתה, הוא
מעדיף לשמור את
רעיונותיו במגירה
מאשר לחשוף אותם
למסחריות ששולטת
כיום בסצנת המחול
הישראלית.